

Прийнято 24.03.2026. Прорецензовано 29.04.2026. Опубліковано 30.05.2026.

УДК 338.24:005.334:330.131.7:351.86
JEL D81, L21, M21, H12, O31
DOI: 10.31471/2409-0948-2026-1(33)-167-180

ТЕОРІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

Правдивець Олександр Миколайович

Кандидат військових наук, завідувач кафедри управління фінансово-економічної безпеки
Науково-навчального інституту менеджменту безпеки
ВНЗ “ Університет економіки та права “КРОК”
03113, Київ, Табірна, 30-32
e-mail: pravd72@ukr.net;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5242-9683>

Анотація. Статтю присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню розвитку економічної безпекології в умовах воєнних, системних та полікризових трансформацій сучасного економічного середовища. Доведено, що традиційні підходи економічної теорії та економічної безпеки, орієнтовані на забезпечення стабільності або відновлення економічних систем, є недостатніми для пояснення їх функціонування у режимі довготривалої нерівноважності та екзистенціальних загроз. Обґрунтовано необхідність формування нового піднапрямку економічної безпекології — теорії екзистенціальної стійкості економічних систем. Запропоновано онтологічне трактування економічної системи як системи економічного існування, здатної зберігати функціональну цілісність і відтворювальну спроможність за умов критичних втрат ресурсів та структурної дестабілізації. Введено категорію межі економічного існування як граничного стану життєздатності економічної системи. Сформовано категоріальний апарат напрямку та систематизовано методологічні принципи дослідження екзистенціальної стійкості. Розроблено концептуальну модель функціонування економічної системи в умовах екзистенціальних загроз, що відображає взаємозв'язок структурних підсистем, функціональних станів та критичного порогу існування. Запропоновано формалізоване представлення екзистенціальної стійкості у вигляді функціональної залежності структурних компонентів системи. Отримані результати формують завершений теоретико-методологічний каркас нового напрямку економічної безпекології та створюють основу для подальшого розроблення науково-методичного апарату вимірювання екзистенціальної стійкості підприємств, галузей і національної економіки.

Ключові слова. Економічна безпекологія, екзистенціальна стійкість, економічне існування, економічна безпека, економічна безпека держави, стійкість економічних систем, воєнна економіка.

Запропоноване посилання: Правдивець, О. М. (2026). Теорія екзистенціальної стійкості як новий напрям економічної безпекології. Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості, 1(33), 167-180. doi: 10.31471/2409-0948-2026-1(33)-167-180

* Відповідальний автор

Вступ. Сучасний розвиток світової та національної економіки відбувається в умовах зростання глобальної нестабільності та воєнних конфліктів, що суттєво змінюють логіку функціонування економічних систем. Повномасштабна збройна агресія проти України актуалізувала проблему збереження здатності підприємств, галузей і держави до безперервного функціонування в умовах руйнування інфраструктури, втрати ресурсів і високої невизначеності.

Традиційна економічна теорія та економічна безпекологія переважно орієнтовані на забезпечення розвитку, стабільності та відновлення рівноваги. Водночас сучасні умови збройної агресії російської федерації проти України характеризуються довготривалою нерівноважністю та ризиком припинення економічної діяльності як такої, що висуває на перший план проблему економічного існування.

Отже, наукова проблема полягає у невідповідності існуючого теоретико-методологічного апарату економічної теорії та економічної безпекології сучасним умовам функціонування економічних систем, що характеризуються екзистенціальними загрозами їх існуванню, що зумовлює необхідність формування в межах економічної безпекології теоретичного напрямку екзистенціальної стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування економічних систем в умовах невизначеності, кризових трансформацій та зростання глобальних загроз посідає провідне місце у сучасних економічних дослідженнях. Теоретичні засади аналізу економічної динаміки традиційно формувалися в межах класичної та неокласичної економічної теорії, у працях А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. С. Мілля, А. Маршалла, Л. Вальраса та В. Парето, де економічна система розглядалася як така, що здатна до саморегуляції та відновлення рівноваги після зовнішніх шоків [1–6]. Макроекономічний підхід Дж. М. Кейнса доповнив ці уявлення механізмами державного втручання з метою стабілізації економічної активності [7].

У сучасній економічній науці відбувається переосмислення природи ризиків і кризових процесів. Дослідження О. Renn та Р. J. Schweizer обґрунтовують концепцію управління ризиками, відповідно до якої сучасні соціально-економічні системи функціонують у середовищі складних взаємопов'язаних ризиків із каскадними ефектами поширення загроз [8]. Подальший розвиток цього напрямку представлений у роботах Т. Aven [9], де економічні процеси аналізуються в межах науки про ризик як поведінка складних адаптивних систем в умовах невизначеності.

Значного поширення останніми роками набула концепція глобальної полікризи, яка пояснює сучасні економічні трансформації як результат взаємного накладання економічних, енергетичних, соціальних та безпекових кризових процесів [10]. У такій парадигмі економічні системи можуть переходити у стани тривалої нерівноважності без гарантованого повернення до попередніх траєкторій розвитку.

Важливим напрямом досліджень стало вивчення мережевої структури економіки. У роботах С. Diem, J. Kertész, S. Thurner та ін. доведено, що системна вразливість економіки визначається не лише характеристиками окремих підприємств, а їх позицією у виробничих мережах і залежністю від критичних ланцюгів постачання [12]. Дослідження фінансової стійкості підприємств у період геополітичних шоків підтверджують нерівномірність адаптації секторів економіки до кризових впливів [11, 13].

Окремий напрям сучасних досліджень присвячений впливу російсько-української війни на економічну активність. Зокрема, D. B. Audretsch, P. P. Momtaz, H. Motuzenko, S. Vismara довели статистично значуще зниження підприємницької активності та трансформацію поведінки економічних агентів у воєнних умовах [14]. Аналітичні матеріали міжнародних фінансових інституцій акцентують увагу на переході від політики післякризового відновлення до забезпечення довгострокової економічної життєздатності держав і секторів економіки [15, 16].

У вітчизняній економічній науці останніх років сформувався значний масив досліджень, присвячених економічній безпеці держави та підприємств в умовах воєнного стану. Аналітичні доповіді [17–19] визначають війну як фактор структурної трансформації економіки та підкреслюють необхідність адаптації інструментів державної політики до режиму довготривалих ризиків.

На мікроекономічному рівні українські дослідники акцентують увагу на трансформації змісту фінансової стійкості підприємств у воєнний період, де ключовим критерієм стає підтримання безперервності діяльності, а не максимізація прибутковості [20, 21]. Дослідження адаптації бізнесу в умовах війни демонструють поширення механізмів релокації підприємств, трансформації бізнес-моделей та змін у структурі управління ресурсами [22–24]. Галузеві дослідження також підтверджують системний характер загроз економічній безпеці та їх диференційований вплив на сектори економіки [25, 26].

Узагальнення сучасних міжнародних та українських досліджень свідчить, що науковий дискурс зосереджений переважно на категоріях ризику, стійкості та відновлення економічних систем. Водночас категорія економічного існування як самостійний об'єкт економічного аналізу залишається недостатньо розробленою. Це формує актуальну теоретичну передумову розвитку в межах економічної безпекології нового напрямку — екзистенціальної стійкості економічних систем, спрямованого на дослідження здатності економічних систем зберігати функціонування в умовах екзистенціальних загроз.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ураховуючи значний розвиток досліджень економічної безпеки, стійкості та управління ризиками, сучасний науковий дискурс переважно зосереджується на проблемах адаптації або відновлення економічних систем після кризових впливів. Водночас питання збереження економічних систем як таких у разі досягнення критичних меж функціонування залишаються недостатньо розробленими.

Таким чином, у сучасній економічній науці відсутній цілісний теоретико-методологічний підхід до дослідження економічного існування систем у середовищі довготривалих екзистенціальних загроз, що зумовлює необхідність формування відповідного напрямку економічної безпекології.

Формулювання цілей статті. Теоретико-методологічне обґрунтування екзистенціальної стійкості економічних систем як напрямку розвитку економічної безпекології шляхом визначення її онтологічних засад, формування базового категоріального апарату та систематизації методологічних принципів дослідження економічного існування, а також стійкості економічних систем в умовах екзистенціальних загроз.

Дослідження має теоретико-методологічний характер і не передбачає розроблення прикладного інструментарію кількісного вимірювання екзистенціальної стійкості економічних систем, що становить предмет окремого наукового дослідження.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Традиційна економічна теорія розглядає економічну систему як механізм виробництва, обміну та розподілу ресурсів, функціонування якого ґрунтується на здатності до саморегуляції та відновлення рівноваги [1–7]. У межах цієї парадигми кризові явища трактуються переважно як тимчасові відхилення від нормального стану розвитку, що можуть бути подолані через ринкові або інституційні механізми адаптації.

Однак сучасний етап розвитку світової економіки характеризується зростанням системних ризиків, що мають нелінійний характер і формують довготривалі режими нестабільності. Дослідження системних ризиків та управління ризиками, що взаємопов'язаність економічних, соціальних і безпекових процесів здатна породжувати каскадні ефекти деградації економічних систем [8, 9]. Концепція глобальної полікризи додатково засвідчує, що сучасні кризи не є ізольованими подіями, а формують взаємопідсилювані процеси, які змінюють самі умови економічного функціонування [10].

У таких умовах економічна система повинна розглядатися не лише як об'єкт розвитку, а як система економічного існування, здатна підтримувати базові функції діяльності за умов втрати ресурсів, інфраструктури та людського капіталу.

Економічна безпекологія сформувала наукову основу дослідження захищеності економічних інтересів держави та суб'єктів господарювання. Проте результати сучасних досліджень свідчать, що забезпечення захищеності не завжди гарантує збереження функціонування економічної системи.

Емпіричні дослідження виробничих мереж демонструють, що порушення окремих вузлів економічної взаємодії може спричинити системні ефекти деградації цілих секторів економіки [12]. Аналіз впливу російсько-української війни підтверджує істотну трансформацію підприємницької активності та економічної поведінки суб'єктів господарювання в умовах високих ризиків [14].

Українські дослідження також фіксують зміну змісту економічної стійкості підприємств: у воєнних умовах ключовим критерієм стає підтримання безперервності діяльності, навіть за погіршення фінансових показників [20; 21]. Практика релокації підприємств, перебудови логістичних ланцюгів та адаптації бізнес-моделей підтверджує, що основним управлінським завданням стає збереження здатності до функціонування [22–24].

Аналітичні дослідження [17–19] засвідчують, що війна формує довготривалі структурні обмеження економічного відтворення, які виходять за межі класичних моделей економічної безпеки. При цьому, воєнна трансформація економічного середовища засвідчила, що навіть за наявності механізмів захисту економічна система може втратити здатність до подальшого функціонування. Це обумовлює необхідність розширення предметного поля економічної безпекології. Тому, у межах її розвитку пропонується виокремлення напряму екзистенціальної стійкості, орієнтованого на дослідження закономірностей збереження функціонування економічних систем в умовах екзистенціальних загроз.

Розвиток нового напряму потребує уточнення базових наукових категорій. Основні наукові категорії екзистенціальної стійкості економічних систем наведені у табл.1.

Таблиця 1 — Основні наукові категорії екзистенціальної стійкості економічних систем

Поняття	Зміст
Екзистенціальна стійкість економічних систем	напряму економічної безпекології, що досліджує здатність економічних систем різних рівнів зберігати функціональну цілісність, адаптуватися та підтримувати безперервність економічної діяльності в умовах критичних воєнних, кризових або системних впливів
Економічне існування	здатність економічної системи підтримувати базові функції виробництва, управління та відтворення в умовах деструктивних впливів
Екзистенціальні економічні загрози	фактори, що створюють ризик припинення економічної діяльності або втрати функціональної цілісності системи
Екзистенціальна стійкість	інтегральна характеристика здатності економічної системи зберігати функціонування попри втрати ресурсів
Межа економічного існування	критичний рівень втрати ресурсів або функцій, після якого система втрачає здатність до самостійного відтворення

Джерело: розробка автора

Сформований категоріальний апарат визначає онтологічні межі дослідження екзистенціальної стійкості, однак сам по собі не забезпечує можливості її наукового аналізу та практичного застосування. Це зумовлює необхідність формування відповідної методологічної основи дослідження, яка визначає принципи пізнання, оцінювання та управління економічними системами в умовах екзистенціальних загроз. У зв'язку з цим методологічні принципи напряму екзистенціальної стійкості систематизовано у табл. 2.

Таблиця 2 — Методологічні принципи напряму екзистенціальної стійкості

№ з/п	Принцип	Зміст принципу	Методологічне значення	Практичне застосування
1	Пріоритет економічного існування	Збереження функціонування системи є первинним щодо економічної ефективності	Зміна цілей економічного аналізу	Підтримка критичних процесів діяльності
2	Адаптивна раціональність	Рішення приймаються в умовах невизначеності та обмежених ресурсів	Відмова від моделі повної раціональності	Гнучке управління ресурсами
3	Нерівноважна динаміка	Економічні системи функціонують у стані тривалої нестабільності	Перехід від рівноважних моделей	Антикризове та мобілізаційне управління
4	Системна стійкість	Стійкість визначається здатністю змінювати внутрішню структуру	Інтеграція системної теорії	Реструктуризація діяльності
5	Багаторівневість	Стійкість формується на мікро-, мезо- та макрорівнях	Узгодження рівнів аналізу	Галузева та регіональна політика
6	Інтеграція економічної та національної безпеки	Економічне функціонування є складовою державної стійкості	Розширення безпекології	Пріоритетна підтримка критичних секторів
7	Превентивність управління	Запобігання переходу системи до критичного стану	Орієнтація на ранню діагностику	Моніторинг ризиків та раннє реагування

Джерело: розробка автора

Запропонована система принципів засвідчує, що екзистенціальна стійкість не є модифікацією існуючих підходів економічної безпеки або економічної стійкості, а формує іншу логіку дослідження економічних систем. Для обґрунтування самостійності запропонованого напряму доцільним є його порівняння з існуючими науковими підходами, що представлено у табл. 3.

На відміну від концепції економічної стійкості, яка орієнтована на здатність системи відновлювати функціонування після шоку, екзистенціальна стійкість фокусується на недопущенні втрати економічного існування як такого. Якщо економічна стійкість передбачає повернення системи до рівноважного або нового стабільного стану, то екзистенціальна стійкість розглядає функціонування економічної системи у режимі тривалої нерівноважності без гарантії відновлення.

Таким чином, екзистенціальна стійкість зміщує дослідницький фокус із посткризового відновлення на управління граничними станами життєздатності економічних систем.

Це означає зміщення акценту:

- від стабільності → до життєздатності,
- від мінімізації ризиків → до управління межами функціонування,
- від відновлення → до збереження безперервності діяльності.

Таблиця 3 — Порівняльна характеристика підходів до забезпечення функціонування економічних систем

Критерій порівняння	Економічна безпека	Економічна стійкість	Екзистенціальна стійкість
Онтологічна основа	Захищеність економічних інтересів	Здатність відновлюватися після шоку	Здатність зберігати економічне існування
Тип загроз	Внутрішні та зовнішні ризики	Шоки та кризові впливи	Екзистенціальні загрози (втрата функціонування)
Фокус управління	Протидія та мінімізація ризиків	Відновлення до попереднього стану	Недопущення переходу за межу функціонування
Часовий горизонт	Коротко- та середньостроковий	Середньо- та довгостроковий	Довготривалий режим нерівноважності
Ключовий критерій оцінювання	Рівень захищеності	Швидкість і повнота відновлення	Збереження безперервності діяльності
Стан системи після впливу	Стабілізація	Повернення до рівноваги	Адаптивне функціонування в нових умовах
Рівні аналізу	Держава, регіон, підприємство	Переважно підприємство/сектор	Мікро–мезо–макро інтегровано
Методологічна база	Теорія ризиків, безпекологія	Теорія складних систем, resilience theory	Економічна безпекологія + системна адаптація + концепція економічного існування
Граничний стан	Порушення безпеки	Втрата стійкості	Межа економічного існування
Управлінський результат	Відновлення стабільності	Підвищення адаптивності	Забезпечення життєздатності системи

Джерело: розробка автора

Саме ця відмінність обґрунтовує доцільність виокремлення екзистенціальної стійкості як окремого напрямку економічної безпекології. При цьому, екзистенціальну стійкість пропонується розглядати як здатність економічної системи зберігати функціональну цілісність, адаптувати внутрішню структуру та підтримувати безперервність економічної діяльності в умовах екзистенціальних загроз воєнного або системного характеру.

Таким чином, методологія напрямку ґрунтується на розумінні економічної системи як складної адаптивної структури, функціонування якої відбувається у режимі нерівноважної динаміки [8–10].

Такий підхід дозволяє перейти від аналізу наслідків криз до дослідження меж функціонування економічних систем, ідентифікація якої можлива через оцінювання таких груп параметрів:

- фінансової ліквідності підприємства;
- доступності виробничих і енергетичних ресурсів;
- кадрової спроможності;

- стабільності ланцюгів постачання [12];
- інституційної та державної підтримки економічної діяльності [15–19].

Отже, управління екзистенціальною стійкістю спрямовується на недопущення переходу економічної системи у стан функціонального руйнування.

Проведений порівняльний аналіз підтверджує необхідність переходу від статичного розуміння економічної безпеки до динамічного аналізу економічного існування систем. Такий перехід потребує формалізації взаємозв'язків між середовищем загроз, внутрішньою структурою економічної системи та можливими станами її функціонування. Узагальнення зазначених положень дозволило сформуванню концептуальну модель екзистенціальної стійкості економічної системи (рис. 1).

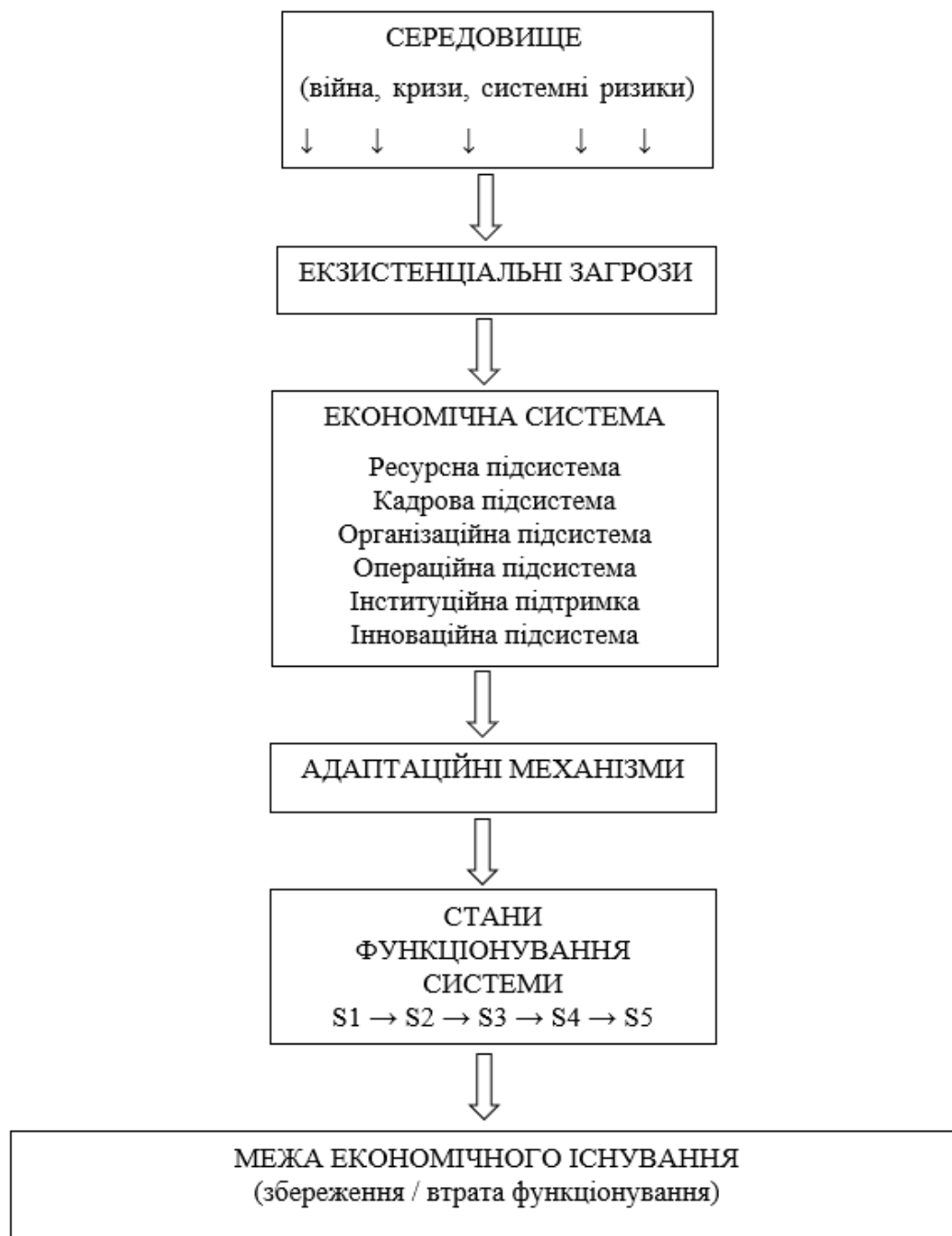

Рисунок 1 — Концептуальна модель екзистенціальної стійкості економічної системи
Джерело: розробка автора

Концептуальна модель відображає причинно-наслідковий взаємозв'язок між інтенсивністю зовнішніх загроз, структурним станом економічної системи та можливими траєкторіями її функціонування. Перехід між станами системи відбувається під впливом деградації або відновлення ключових функціональних підсистем, що визначає наближення або віддалення економічної системи від межі економічного існування. Для аналітичної інтерпретації цих переходів запропоновано характеристику станів функціонування економічної системи, наведену у табл. 4.

Таблиця 4 — Характеристика станів функціонування економічної системи

Стан	Характеристика	Управлінська інтерпретація
S1 — стабільність	нормальне функціонування	розвиток
S2 — адаптація	частковій втраті ресурсів	антикризове управління
S3 — критична напруженість	зниження ефективності	державна підтримка
S4 — екзистенціальна загроза	ризик припинення діяльності	мобілізаційні інструменти
S5 — руйнування	втрати функціонування	відновлення або ліквідація

Джерело: розробка автора

Визначені стани функціонування економічної системи є результатом змін її внутрішньої структури. Тому подальший аналіз потребує ідентифікації структурних компонентів, які формують рівень екзистенціальної стійкості системи, що систематизовано у табл. 5.

Таблиця 5 — Структурні компоненти економічної системи

Компонент	Зміст	Показники оцінювання
Ресурсна стійкість	фінанси, енергія, активи	ліквідність, доступність ресурсів
Кадрова стійкість	людський капітал	кадрова забезпеченість
Операційна стійкість	безперервність процесів	виробниче навантаження
Мережева стійкість	ланцюги постачання	залежність від контрагентів
Інституційна стійкість	державна підтримка	гарантії, регулювання
Інноваційна стійкість	технологічна адаптація, цифровізація, R&D	компенсація ресурсних втрат та зміщення межі економічного існування

Джерело: розробка автора

Сукупність структурних компонентів формує інтегральні характеристики екзистенціальної стійкості економічної системи. Узагальнення їх взаємозв'язків дозволяє визначити ключові ознаки нового напрямку економічної безпекології, представлені у табл. 6.

У класичній та неокласичній традиції економічна система розглядається як механізм ефективного розподілу обмежених ресурсів, орієнтований на максимізацію добробуту або прибутку. У межах макроекономічних моделей її стабільність забезпечується через рівноважні або квазі-рівноважні механізми корекції.

Умови воєнних, технологічних та глобальних полікриз демонструють, що за певної інтенсивності зовнішніх впливів економічна система може втратити не лише ефективність, а й здатність до відтворення. За таких умов базова функція економіки зміщується:

- від максимізації ефективності → до збереження відтворювальної спроможності;
- від оптимізації ресурсів → до утримання економічного буття;
- від рівноваги → до керованої нерівноважності.

Таблиця 6 — Основні ключові ознаки екзистенціальної стійкості економічної системи

Елемент	Характеристика	Наукове значення	Управлінський зміст
Об'єкт	Підприємство, галузь, регіон, держава	Багаторівнева система	Диференційоване управління
Середовище	Воєнні та системні загрози	Нерівноважність	Постійний моніторинг
Стани	Стабільність → Адаптація → Критичність → Загроза → Руйнування	Динаміка існування	Раннє реагування
Підсистеми	Ресурсна, кадрова, організаційна, операційна	Комплексність стійкості	Підтримка критичних функцій
Межа існування	Критичний поріг втрат	Відмінність кризи від колапсу	Запобігання деградації
Результат	Збереження функціонування	Економічне буття	Безперервність діяльності

Джерело: розробка автора

Екзистенціальна стійкість фіксує цю зміну як теоретичний зсув: економічна система трактується як відтворювальна структура, що повинна зберігати мінімально достатній рівень ресурсної, організаційної та інституційної цілісності для недопущення функціонального колапсу.

Таким чином, предмет економічного аналізу доповнюється дослідженням меж економічного існування.

Запропонована логіка дослідження формує завершений теоретико-методологічний контур напряму екзистенціальної стійкості як складової сучасної економічної безпекології.

Екзистенціальна стійкість економічної системи може бути представлена у вигляді функціональної залежності:

$$ES = f(R, H, O, N, I, V), \quad (1)$$

- де R — ресурсна спроможність;
 H — кадрова стійкість;
 O — операційна безперервність;
 N — мережева інтегрованість;
 I — інституційна підтримка;
 V — інноваційна спроможність системи.

Інтегральна оцінка екзистенціальної стійкості може бути подана у вигляді:

$$ES = \sum_{i=1}^n w_i X_i, \quad (2)$$

- де w_i — вагові коефіцієнти значущості компонентів;
 X_i — нормалізовані показники структурних підсистем.

Критичний стан економічного існування визначається умовою:

$$ES < \theta, \quad (3)$$

- де θ — поріг економічного існування.

За цієї умови економічна система переходить із стану екзистенціальної загрози до стану функціонального руйнування.

Деталізація процедур оцінювання, зокрема розроблення методики визначення вагових коефіцієнтів, алгоритмів нормалізації показників та процедур емпіричної апробації потребує окремого дослідження.

Запропонована формалізація створює основу подальшого економетричного оцінювання меж економічного існування підприємств, галузей та регіонів, а запропонований

напрямок екзистенціальної стійкості створює передумови для подальшого розвитку економічної безпекології шляхом:

- кількісного вимірювання екзистенціальної стійкості; формувати індекси екзистенціальності підприємств і галузей;
- обґрунтування державної політики підтримки;
- ранжувати підприємства за рівнем життєздатності.

Сучасний розвиток економічної науки характеризується поступовим зміщенням дослідницького фокусу від проблем економічного зростання до проблем стійкості функціонування економічних систем в умовах зростаючої невизначеності. Разом із тим існуючі теоретичні підходи — економічна безпека та концепція економічної стійкості — залишаються сформованими в парадигмі відновлюваності економічних систем.

Запропонований напрям екзистенціальної стійкості передбачає зміну базових теоретичних припущень економічного аналізу.

По-перше, змінюється цільова функція економічної системи: якщо традиційна економічна теорія орієнтується на максимізацію ефективності або економічного зростання, то в умовах воєнних і системних криз пріоритетом стає збереження здатності системи до існування.

По-друге, змінюється онтологічний статус економічної системи — вона розглядається не як рівноважний механізм розподілу ресурсів, а як адаптивна система економічного буття, функціонування якої може бути припинене внаслідок критичних втрат.

По-третє, вводиться новий об'єкт економічного аналізу — межа економічного існування, що визначає граничний стан життєздатності економічної системи.

Таким чином, екзистенціальна стійкість формує нову дослідницьку площину економічної безпекології, орієнтовану на дослідження закономірностей економічного існування систем у середовищі довготривалих екзистенціальних загроз.

Висновки. У результаті дослідження обґрунтовано необхідність розвитку економічної безпекології як науки про забезпечення життєздатності економічних систем в умовах трансформації сучасного економічного середовища, що характеризується воєнними, системними та екзистенціальними загрозами функціонуванню економічних систем.

Доведено, що традиційні підходи економічної теорії та економічної безпеки, орієнтовані на забезпечення стабільності або відновлення економічного розвитку, є недостатніми для пояснення процесів функціонування економічних систем у режимі довготривалої нерівноважності.

Сформовано теоретико-методологічні засади піднапряму економічної безпекології — екзистенціальної стійкості, який розширює предмет економічного аналізу за рахунок введення категорії межі економічного існування та зміщення фокусу з відновлення до забезпечення життєздатності економічних систем.

Запропоновано формалізоване представлення екзистенціальної стійкості економічної системи, що дозволяє інтерпретувати втрату економічного існування як фазовий перехід складної соціально-економічної системи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у:

- уточненні онтології економічної системи як системи економічного існування;
- введенні категорії межі економічного існування;
- формуванні концептуальної моделі екзистенціальної стійкості;
- обґрунтуванні ролі інноваційного розвитку як чинника життєздатності;
- запропонованні аналітичної основи оцінювання екзистенціальної стійкості.

Запропонований підхід формує теоретико-методологічну основу подальших досліджень, спрямованих на розроблення критеріїв екзистенціальності економічних систем та їх застосування у державній економічній політиці.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення методики визначення критерію екзистенціальності економічних систем та його апробацію на основі реальних даних функціонування підприємств і галузей економіки.

Список використаних джерел

1. Smith A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London : W. Strahan and T. Cadell, URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/3300> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Ricardo D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. London : John Murray, URL: <https://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Mill J. S. (1848). *Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy*. London : John W. Parker.. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/mill-principles-of-political-economy-ashley-ed> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Marshall A. (1920). *Principles of Economics*. 8th ed. London : Macmillan. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/marshall-principles-of-economics-8th-ed> (дата звернення: 01.03.2026).
5. Walras L. (2014). *Elements of Pure Economics*. London : Routledge.. URL: <https://archive.org/details/elementsofpureec00walr> (дата звернення: 01.03.2026).
6. Pareto V. (2014). *Manual of Political Economy*. Oxford : Oxford University Press. URL: <https://archive.org/details/manualofpolitica00pare> (дата звернення: 01.03.2026).
7. Keynes J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London : Macmillan. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_keynestheoryofemployment.pdf (дата звернення: 01.03.2026).
8. Renn O., Schweizer P. J. (2024). Governance of systemic risks. Potsdam : RIFS, DOI: 10.48481/rifs.2024.005.
9. Aven T. (2020). *The Science of Risk Analysis: Foundation and Practice*. 2nd ed. New York : Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429024931>.
10. Lawrence M., Janzwood S., Homer-Dixon T. (2022). What Is a Global Polycrisis? Cascade Institute Discussion Paper 2022-4. Victoria : University of Victoria. URL: <https://cascadeinstitute.org/wp-content/uploads/2022/10/Polycrisis-Discussion-Paper.pdf> (дата звернення: 01.03.2026).
11. Hernández-Romero M., Coenders G. (2025). Financial resilience of firms during geopolitical shocks. *Journal of Risk and Financial Management*. Vol. 18(2). P. 95–118. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm18020095>.
12. Diem C., Borsos A., Reisch T., Kertész J., Thurner S. (2022). Quantifying firm-level economic systemic risk from nation-wide supply networks. *Scientific Reports*. Vol. 12. Article 11522. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-022-11522-z>.
13. Iannone B., Dutillo P., Gattone S. (2025). ESG resilience during financial turmoil. *Finance Research Letters*. Vol. 65. 105214. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2024.105214>.
14. Audretsch D. B., Momtaz P. P., Motuzenko H., Vismara S. (2024). War and Entrepreneurship: A Synthetic Control Study of the Russia–Ukraine Conflict. *Small Business Economics*. Vol. 62. P. 1443–1461. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-023-00792-4>.
15. European Bank for Reconstruction and Development. (2023). *Transition Report 2023–24: Resilience and Reconstruction*. London : EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/transition-report-2023-24> (дата звернення: 01.03.2026).
16. United Nations Development Programme. (2024). *Development at Risk: Rethinking Resilience in a Polycrisis World*. New York : UNDP. URL: <https://www.undp.org/publications/development-risk> (дата звернення: 01.03.2026).
17. Національний інститут стратегічних досліджень. (2024). *Економічна безпека України в умовах довготривалої війни*. Київ : НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi> (дата звернення: 01.03.2026).

18. Національний інститут стратегічних досліджень. (2025). *Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків*. Київ : НІСД. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2026).

19. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. *Актуальні виклики економічній безпеці України*. Київ : НІСД. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2026).

20. Костенко Ю. (2022). Аналіз фінансової стійкості підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. № 42. С. 115–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-18>.

21. Зубілевич С. (2024). Еволюція тлумачення поняття «фінансова стійкість». *Фінанси України*. № 3. С. 45–59. URL: <https://finukr.org.ua> (дата звернення: 01.03.2026).

22. Романівна Я. М. (2023). Релокація малого бізнесу у воєнний період. *Економічний простір*. № 185. С. 112–118. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua> (дата звернення: 01.03.2026).

23. Ковальчук І. (2024). Управління бізнесом під час війни: адаптивні стратегії. *Бізнес Інформ*. № 6. С. 41–48. URL: <https://www.business-inform.net> (дата звернення: 01.03.2026).

24. Оксентюк Р. (2024). Специфіка функціонування підприємств в умовах воєнного стану. *Галицький економічний вісник*. Т. 89, № 2. С. 133–140. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua> (дата звернення: 01.03.2026).

25. Соколов О. (2024). Економічна безпека України в умовах воєнного стану. *Вісник економічної науки України*. № 1. С. 68–76. URL: <http://venu-journal.org.ua> (дата звернення: 01.03.2026).

26. Коба О. (2022). Економічна безпека будівельної галузі в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. № 39. С. 204–210. URL: <https://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 01.03.2026).

References

1. Smith A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London : W. Strahan and T. Cadell, URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/3300> (дата звернення: 01.03.2026).

2. Ricardo D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. London : John Murray, URL: <https://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html> (дата звернення: 01.03.2026).

3. Mill J. S. (1848). *Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy*. London : John W. Parker.. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/mill-principles-of-political-economy-ashley-ed> (дата звернення: 01.03.2026).

4. Marshall A. (1920). *Principles of Economics*. 8th ed. London : Macmillan. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/marshall-principles-of-economics-8th-ed> (дата звернення: 01.03.2026).

5. Walras L. (2014). *Elements of Pure Economics*. London : Routledge. URL: <https://archive.org/details/elementsofpureec00walr> (дата звернення: 01.03.2026).

6. Pareto V. (2014). *Manual of Political Economy*. Oxford : Oxford University Press. URL: <https://archive.org/details/manualofpolitica00pare> (дата звернення: 01.03.2026).

7. Keynes J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London : Macmillan. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_keynestheoryofemployment.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

8. Renn O., Schweizer P. J. (2024). Governance of systemic risks. Potsdam : RIFS, DOI: 10.48481/rifs.2024.005.

9. Aven T. (2020). *The Science of Risk Analysis: Foundation and Practice*. 2nd ed. New York : Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429024931>.

10. Lawrence M., Janzwood S., Homer-Dixon T. (2022). What Is a Global Polycrisis? Cascade Institute Discussion Paper 2022-4. Victoria : University of Victoria. URL: <https://cascadeinstitute.org/wp-content/uploads/2022/10/Polycrisis-Discussion-Paper.pdf> (дата звернення: 01.03.2026).
11. Hernández-Romero M., Coenders G. (2025). Financial resilience of firms during geopolitical shocks. *Journal of Risk and Financial Management*. Vol. 18(2). P. 95–118. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm18020095>.
12. Diem C., Borsos A., Reisch T., Kertész J., Thurner S. (2022). Quantifying firm-level economic systemic risk from nation-wide supply networks. *Scientific Reports*. Vol. 12. Article 11522. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-022-11522-z>.
13. Iannone B., Dutillo P., Gattone S. (2025). ESG resilience during financial turmoil. *Finance Research Letters*. Vol. 65. 105214. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2024.105214>.
14. Audretsch D. B., Momtaz P. P., Motuzenko H., Vismara S. (2024). War and Entrepreneurship: A Synthetic Control Study of the Russia–Ukraine Conflict. *Small Business Economics*. Vol. 62. P. 1443–1461. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-023-00792-4>.
15. European Bank for Reconstruction and Development. (2023). *Transition Report 2023–24: Resilience and Reconstruction*. London : EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/transition-report-2023-24> (дата звернення: 01.03.2026).
16. United Nations Development Programme. (2024). *Development at Risk: Rethinking Resilience in a Polycrisis World*. New York : UNDP. URL: <https://www.undp.org/publications/development-risk> (дата звернення: 01.03.2026).
17. National Institute for Strategic Studies. (2024). *Economic Security of Ukraine in the Conditions of a Long-Term War*. Kyiv: NISD. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi> (accessed 01.03.2026).
18. National Institute for Strategic Studies. (2025). *Economic Security of Ukraine in the Conditions of High War Risks*. Kyiv: NISD. URL: <https://niss.gov.ua> (accessed 01.03.2026).
19. National Institute for Strategic Studies. 2023. *Actual Challenges to the Economic Security of Ukraine*. Kyiv: NISD. URL: <https://niss.gov.ua> (accessed 01.03.2026).
20. Kostenko, Y. (2022). Analysis of the financial stability of enterprises under martial law. *Economy and society*. № 42. Pp. 115–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-18>.
21. Zubilevych, S. (2024). Evolution of the interpretation of the concept of "financial stability". *Finance of Ukraine*. № 3. Pp. 45–59. URL: <https://finukr.org.ua> (accessed 01.03.2026).
22. Romanivna Y. M. (2023). Relocation of small business in the war period. *Economic space*. № 185. Pp. 112–118. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua> (accessed 01.03.2026).
23. Kovalchuk, I. (2024). Business Management during the War: Adaptive Strategies. *Business Inform..* № 6. Pp. 41–48. URL: <https://www.business-inform.net> (accessed 01.03.2026).
24. Oksentyuk, R. (2024). Specifics of the functioning of enterprises under martial law. *Galician Economic Bulletin*. Vol. 89, No. 2. Pp. 133–140. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua> (accessed 01.03.2026).
25. Sokolov O. (2024). Economic Security of Ukraine under Martial Law. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*. № 1. Pp. 68–76. URL: <http://venu-journal.org.ua> (accessed 01.03.2026).
26. Koba, O. (2022). Economic security of the construction industry under martial law. *Economy and society*. № 39. Pp. 204–210. URL: <https://economyandsociety.in.ua> (accessed 01.03.2026).

THE THEORY OF EXISTENTIAL STABILITY AS A NEW DIRECTION OF ECONOMIC SECURITY STUDIES

Pravdyvets Oleksandr

Ph. D. (Military Sciences), Head of the Department of Financial and Economic Security

Management of the Law

“KROK” University

03113, Kyiv, Tabirna, 30-32

e-mail: pravd72@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5242-9683>

Abstract. The article provides a theoretical and methodological substantiation for the development of economic security studies under conditions of military conflicts, systemic crises, and global polycrisis transformations. It is argued that traditional approaches of economic theory and classical concepts of economic security, focused primarily on stabilization or post-crisis recovery, are insufficient for explaining the functioning of economic systems under prolonged disequilibrium and existential threats. The necessity of establishing a new sub-direction within economic security studies — the theory of existential stability of economic systems — is substantiated. The economic system is ontologically interpreted as a system of economic existence capable of preserving functional integrity and reproductive capacity under critical resource losses and structural destabilization. The category of the limit of economic existence is introduced as a threshold state of system viability. A categorical framework and methodological principles of existential stability are systematized. A conceptual model describing the interaction between structural subsystems, functional states, and the critical threshold of existence is developed. A formalized representation of existential stability as a functional dependence of key structural components is proposed. The results form a coherent theoretical and methodological framework for a new direction in economic security studies and provide a foundation for further development of a scientific and methodological apparatus for measuring existential stability at the enterprise, sectoral, and national levels.

Keywords. Economic security, existential stability, economic existence, economic security, economic security of the state, stability of economic systems, war economy.